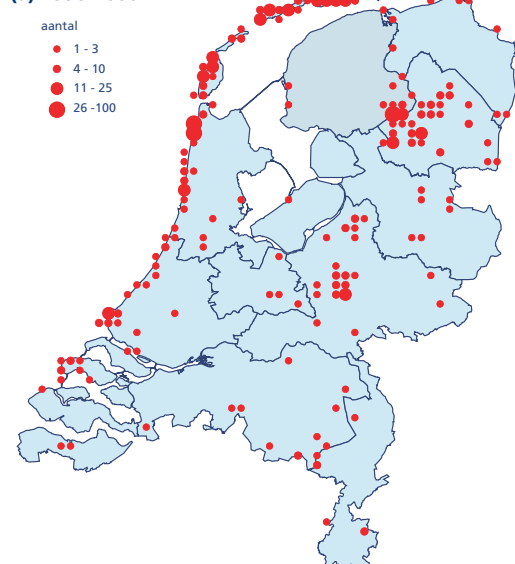

Jaar van de Tapuit 2005

In de laatste decennia is de Tapuit sterk in aantal afgenomen als broedvogel in Nederland. Van de enkele duizenden paren in de jaren zeventig resteerden in 1998-2000 nog hooguit 600-800 paar. Bij de nieuwe Rode Lijst van 2005 is de status van de soort dan ook opgeschaald van de categorie 'kwetsbaar' naar 'bedreigd'. Een beter beeld van het huidige voorkomen en broedsucces, en meer zicht op de factoren die dat bepalen, werd noodzakelijk geacht voor een betere bescherming van de soort. Daarom werd 2005 door Vogelbescherming Nederland en SOVON uitgeroepen tot het 'Jaar van de Tapuit'.

(a) 1998-2000

(b) 2005

Figuur 1. Broedvogelverspreiding en aantallen van de Tapuit in Nederland per atlasblok in (a) 1998-2000 (SOVON 2002; alleen waarschijnlijke en zekere broedgevallen opgenomen) en (b) 2005.

Tapuit in 2005

Gedurende het 'Jaar van de Tapuit' werd getracht een volledig en actueel beeld van de verspreiding en populatiegrootte van de Tapuit te verkrijgen, informatie te verzamelen over de specifieke habitatvoorkeur, mede in relatie tot het broedsucces, en inzicht te verkrijgen in de effectiviteit van het aanbieden van kunstmatige nestgelegenheden in de vorm van nestkasten. Nagenoeg alle in potentie belangrijke gebieden voor Tapuiten werden in 2005 onderzocht. In totaal werden 223 territoria vastgesteld, verdeeld over binnenlandse heide- en stuifzandgebieden (68 territoria, waarvan 43 in Drenthe) en kustduinen (155 territoria, waarvan 97 op de Waddeneilanden en 54 in de vastelandsduinen benoorden het Noordzeekanaal). De belangrijkste resterende bolwerken zijn Ameland (41), Noordduinen/Botgat in de Kop van Noord-Holland (38) en Texel (22). Het Aekingerzand in Drenthe is het enige binnenlandse gebied met nog meer dan tien territoria (16). Rekening houdend met enige ondertelling komt de populatieschatting voor heel Nederland uit op slechts 240-300 territoria, waarbij het werkelijke aantal naar verwachting eerder bij de ondergrens dan bij de bovengrens van deze marge zal liggen. De verspreiding is de afgelopen jaren steeds verder in noordelijke richting ingekrompen. De heidegebieden van Noord-Brabant en Limburg, alsmede de duinen ten zuiden van het Noordzeekanaal zijn inmiddels nagenoeg verlaten (figuur 1).

Broedsucces

Informatie over broedsucces is verkregen voor 199 territoriale Tapuiten (89% van het totaal). 52% van de territoria leverden in 2005 uitgevlogen jongen op, in 29% van de territoria werden daarnaast nesten vastgesteld, of nest-indicatieve waarnemingen verricht. In slechts 20% van de territoria werden geen concrete aanwijzingen voor broeden verkregen, waarbij in 7% van de gevallen het territorium werd bezet door een ongepaard individu. Het aandeel territoria met uitgevlogen jongen is het hoogst op de Wadden-

eilanden (61%), gevolgd door de Drentse heidegebieden (53%) en de vastelandsduinen (49%) (figuur 2). In totaal werden in 67 succesvolle territoria 152 jongen vastgesteld. Dit betekent een gemiddelde van 2,27 jongen per succesvol paar. Zelfs als hierbij rekening wordt gehouden met enige onderschatting, kan worden gesteld dat het broedsucces van Tapuiten in Nederland gemiddeld fors te laag is om de populatie stabiel te houden.

Habitat

Habitatbeschrijvingen zijn ontvangen voor 158 Tapuit-territoria. Daarnaast is van 41 'blanco's' een beschrijving gemaakt. Dit zijn ogenschijnlijk geschikte gebiedsdelen voor Tapuiten, veelal locaties waar vroeger wel, maar nu geen Tapuiten meer aanwezig zijn. In 2005 bestond een gemiddeld territorium van de Tapuit voor bijna 60% uit korte vegetaties van mossen, korte grassen en kruiden. Iets meer dan 10% bestond uit open zand. Het resterende deel bestond vooral uit heidevegetatie (binnenland) of hoog gras (duinen). Het aandeel kortgrazige vegetaties is hoger in succesvolle territoria dan in niet-succesvolle territoria, terwijl het aandeel hooggrazige vegetaties juist lager lijkt (figuur 3). Succesvolle en niet-succesvolle territoria verschillen echter het sterkst in de aantallen waargenomen Konijnen en konijnenholen, die in succesvolle territoria gemiddeld veel hoger zijn: in 53% van de territoria met uitgevlogen jongen zijn meer dan tien konijnenholen aanwezig. In de duinen wordt bijna altijd in konijnenholen gebroed, maar in heideterreinen, waar de aantallen Konijnen gemiddeld veel lager zijn, broedt een derde van de Tapuiten in boomstobben of ingerotte stammen. Deze zijn veelal na kapwerkzaamheden achtergelaten. Ze blijken vooral als nestlocatie gekozen te worden in gebieden waar konijnenholen (nagenoeg) ontbreken. De nestlocatie lijkt echter geen invloed te hebben op het al dan niet uitvliegen van jongen. Twee derde van de territoria wordt gekenmerkt door de aanwezigheid van een sterk reliëf, maar ook deze factor lijkt geen effect op het broedsucces te hebben. De Neder-

landse habitatkarakterisering komt goed overeen met buitenlandse studies aan Tapuiten. Ook daar blijken de meest succesvolle territoria te bestaan uit een relatief groot aandeel kortgrazige vegetaties -die bovendien het hele broedseizoen kort blijven onder invloed van begrazing- en uit veel reliëf. Ze blijken bovendien een hoge dichtheid aan insecten te herbergen.

Nestkasten

Op drie locaties in Zeeland, in het Noord-hollands Duinreservaat en op Texel werden in totaal 43 nestkasten geplaatst. In Zeeland werden de nestkasten wel door Tapuiten bezocht, maar broedgevallen werden nergens vastgesteld. Waarschijnlijk zijn de kasten echter te laat in het seizoen geplaatst. Daarom worden de nestkasten ook in 2006 op broedgevallen gecontroleerd. Daarnaast gaan we in 2006 wederom informatie verzamelen over het broedsucces in de resterende bolwerken.

Oorzaken achter de afname

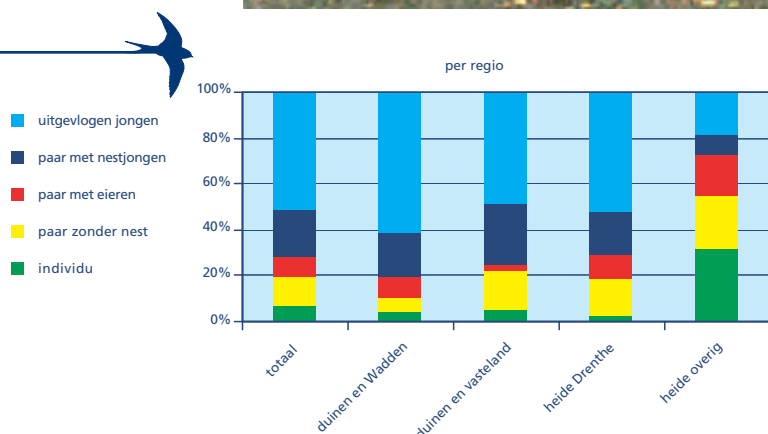
Over veranderingen in broedsucces van Tapuiten in Nederland zijn nauwelijks gegevens beschikbaar. De spaarzame informatie (Texel) wijst echter eerder op een ongunstige dan een gunstige situatie ten opzichte van die in omliggende landen. Waarschijnlijk moeten de oorzaken voor de afname vooral in de broedgebieden worden gezocht, en niet op de eerste plaats in de overwinteringsgebieden. In algemene zin is de kwantiteit en kwaliteit van geschikt leefgebied op de lange termijn in sterk Nederland afgenomen. Aan- vankelijk waren ontginning en bebossing van natuurlijke terreinen en veranderingen in het agrarisch gebied hiervoor verantwoordelijk, later vooral de vermestende en verzurende effecten van atmosferische depositie (vergrassing, verstruweling) en de afname van Konijnenpopulaties. Het is echter erg lastig om aan te geven wat nu de preciese knelpunten zijn voor de Tapuit. Dit komt omdat verschillende oorzaken en gevolgen onderling sterk verweven zijn. Zo is de dichtheid van Konijnen bepalend voor zowel het nestaanbod (holen) als de voedselbereikbaarheid (kortgrazige vegetaties) en waarschijnlijk het voedselaanbod gedurende het hele broedseizoen. Bovendien kunnen de knelpunten per gebied verschillen. Zo lijkt nestgelegenheid in de meeste duingebieden momenteel geen beperkende factor, maar in sommige binnenlandse heidegebieden zou dat juist wel het geval kunnen zijn. Er zijn diverse aanwijzingen dat een afname van de hoeveelheid voor Tapuiten beschikbaar voedsel in veel gebieden momenteel het belangrijkste knelpunt is,

waardoor Tapuiten niet meer tot broeden overgaan en/of een lager broedsucces hebben. Toekomstig onderzoek zou zich hierop moeten richten, naast het in beeld brengen van de effectiviteit en randvoorwaarden van diverse beheersmaatregelen.

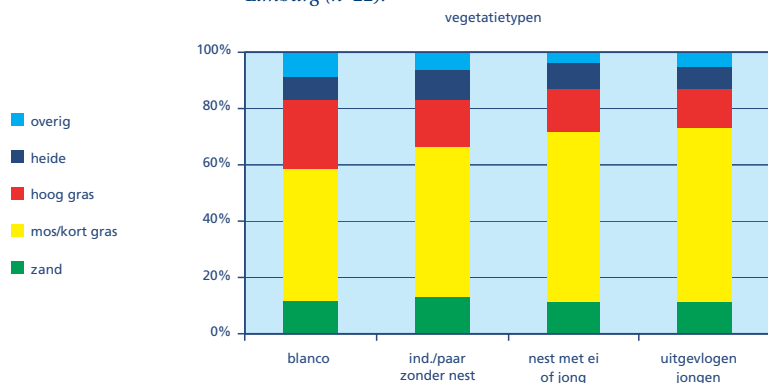
We bedanken alle waarnemers die hun heide- of duingebied meerdere malen afspeurden op territoriale Tapuiten. Een extra woord van dank is op zijn plaats voor de vele tellers die ook een habitatbeschrijving van hun Tapuiten aanleverden. De rapportage is te downloaden via www.sovon.nl, kijk onder publicaties en rapporten.

Chris van Turnhout

Tapuithabitat.
Foto: Chris van Turnhout

Figuur 2. Verdeling van maximaal vastgestelde broedstadia in Tapuit-territoria in Nederland (totaal, n=188), in de duinen op de Wadden-eilanden (n=87), in de vastelandsduinen (n=41), in heidegebieden in Drenthe (n=38) en in heidegebieden in Gelderland, Utrecht, Noord-Brabant en Limburg (n=22).

Figuur 3. Verdeling van vegetatie-typen in Tapuit-territoria zonder nestindicatieve waarnemingen (n=28), territoria met nesten met eieren of jongen (n=47) en territoria met uitgevlogen jongen (n=83). Tevens is de verdeling van vegetatietypen in gebiedsdelen zonder Tapuiten gegeven (blanco's, die 'op het oog' geschikt zijn voor Tapuiten en/of waar in het recente verleden Tapuiten voorkwamen, maar nu niet meer; n=41).